

УДК 346.5

ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВИЙ РЕЖИМ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

ECONOMIC AND LEGAL REGIME OF INVESTMENT POLICY IMPLEMENTATION

Мариношенко В.П.,
*старший викладач кафедри господарського права та процесу
Університету державної фіскальної служби України*

Серед основних напрямів державної економічної політики виокремлюється інвестиційна політика держави, яка повинна забезпечувати динаміку процесів розширеного відтворення господарської діяльності, що є важелем впливу на підприємницьку діяльність суб'єктів господарювання та економіку країни. У статті розкрито сутність інвестиційної політики України, її господарсько-правове забезпечення, формування і реалізація інвестиційної політики як складової частини економічної політики держави.

Ключові слова: інвестиційна політика, державна інвестиційна політика, економічна політика держави, активізація інвестиційного процесу.

Среди основных направлений государственной экономической политики выделяется инвестиционная политика государства, которая должна обеспечивать динамику процессов расширенного воспроизводства хозяйственной деятельности, и является важным рычагом воздействия на предпринимательскую деятельность субъектов хозяйствования и экономику страны. В статье раскрыта сущность инвестиционной политики Украины, ее хозяйственно-правовое обеспечение, формирование и реализация инвестиционной политики как составляющей экономической политики государства.

Ключевые слова: инвестиционная политика, государственная инвестиционная политика, экономическая политика государства, активизация инвестиционного процесса.

Among the main areas of state economic policy is the investment policy of the state, which should ensure the dynamics of processes of expanded reproduction of economic activity, which is an important lever of influence on the entrepreneurial activity of economic entities and the economy of the country. The essence of investment policy of Ukraine, its economic and legal security, formation and realization of investment policy as an integral part of the economic policy of the state is disclosed in the article.

Key words: investment policy, state investment policy, economic policy of the state, activation of the investment process.

Постановка проблеми. На сучасному етапі економіка України ще перебуває у процесі трансформації, яка характеризується такими складниками: поступовим відмиранням закономірностей минулого; розвитком сучасної ринкової економіки, яка базується на приватній власності; зростанням впливу суспільних цінностей в економічній поведінці. У період такого перетворення економіки зростає значення інвестиційної діяльності у країні. Від інтенсивності й результативності інвестиційних процесів залежить успіх перетворень у сферах економічного, політичного та соціального життя.

Важливо сьогодні приділяти увагу питанням, що пов'язані з інвестуванням, особливо необхідною складовою яких є розвиток та вдосконалення державної інвестиційної політики, яка є важелем впливу на під-

приємницьку діяльність суб'єктів господарювання та економіку країни як одну зі основних складових економічної політики держави. За допомогою інвестиційної політики держава безпосередньо може впливати на зміну обсягів виробництва, на прискорення науково-технічного прогресу, на зміну структури суспільного виробництва і розв'язання багатьох соціальних проблем, оскільки держава – це головний координатор інвестиційної діяльності.

Стан опрацювання. Проблеми вдосконалення інвестиційної діяльності, зокрема розвитку інвестиційної політики, присвятили свої праці такі провідні правознавці та економісти, як Л.М. Борщ, О.М. Вінник, Н.Н. Вознесенська, Л.І. Дідківська, О.Р. Зельдіна, Г.Л. Знаменський, Н.В. Карамзіна, О.Р. Кібенко, В.С. Щербина та інші.

Мета статті полягає в дослідженні господарсько-правового режиму реалізації інвестиційної політики.

Виклад основного матеріалу. Питання господарсько-правового регулювання різних аспектів інвестиційної діяльності традиційно входять до предмету та досліджуються господарсько-правовою наукою. Однак такий аспект господарсько-правового регулювання інвестиційної діяльності, що відображає особливості взаємовідносин держави та ринкового середовища щодо формування та здійснення державної інвестиційної політики і практичної діяльності органів держави з її реалізації, а також вплив держави на зміст інвестиційного законодавства, не піддався досі ґлибокому та системному аналізу з позицій господарсько-правової доктрини [1, с. 4].

Одним з найважливіших чинників вирішення зазначених проблем є ефективна діяльність держави, головним напрямком якої в ринкових умовах є формування та реалізація інвестиційної політики – складової частини економічної політики держави. Відсутність чіткого правового механізму розроблення та здійснення такої політики, а також методики її трансформації в конкретні законотворчі процеси за умови визначення та дотримання конкретної функціональної спрямованості законодавства України про інвестиційну діяльність не є достатньо дослідженою в юридичній науці і тому потребує уваги [1, с. 4].

З прийняттям Господарського кодексу України (далі – ГК України) місце державної економічної політики та усіх її напрямів в системі правового забезпечення взаємин між державою та суб'єктами господарювання отримало відповідне законодавче закріплення. Виділено окрему главу, присвячену основним напрямам та формам участі держави і місцевого самоврядування у сфері господарювання та основним напрямам і формам реалізації економічної політики держави. Особливу увагу приділено інвестиційній політиці держави.

У ч. 3 ст. 10 ГК України говориться, що інвестиційна політика спрямована на створення суб'єктам господарювання необхідних умов для залучення і концентрації коштів на потреби розширеного відтворення основних засобів виробництва переважно у галузях, розвиток яких визначено пріоритетом структурно-галузевої політики, а також забезпечення ефективного і відповідального використання цих коштів та здійснення контролю за ними [2].

За визначення С.В. Мочерного, інвестиційна політика – це комплекс урядових рішень, які визначають основні напрямки капітальних вкладень в економіку, в різні її сфери і галузі [3, с. 145].

А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк, Г.О. Партин наводять схоже та більш деталізоване тлумачення: політика інвестиційна – це загальнодержавні принципи рішення та заходи, що визначають напрями використання капітальних вкладень у сферах і галузях економіки з метою забезпечення ефективності та пропорційності її розвитку, усунення міжгалузевих і внутрішньогалузевих диспропорцій, досягнення оптимальних співвідношень між розвитком матеріального виробництва і невиробничої сфери тощо [4, с. 372].

Для розуміння сутності та уточнення визначення цих понять необхідно розглянути їх генезу.

Термін «політика» походить від грецького «πολιτική» та означає майстерність самоуправління полісом (містом) або майстерність управління державою. У вузькому розумінні політика – це напрямок діяльності або цілеспрямовані дії для досягнення певної мети (політика корпорації, холдингу тощо) у конкретному середовищі [5].

Л.І. Дідківська [6, с. 116] державну інвестиційну політику розуміє як діяльність держави щодо регулювання інвестиційної активності з метою реалізації цілей економічної, науково-технічної та соціальної політики; комплекс економічних, організаційно-правових та інших заходів держави, спрямованих на створення сприятливого інвес-

тиційного клімату, на структурну перебудову, підвищення ефективності національної економіки.

Категорію «державна інвестиційна політика» можна трактувати як майстерність самоуправління або управління інвестиційною діяльністю.

За словами І.І. Д'якової, державна інвестиційна політика є комплексом правових, адміністративних та економічних заходів держави, спрямованих на поширення та активізацію інвестиційних процесів [7].

Л.М. Борщ приводить точніше і повніше тлумачення цього поняття, яке поєднує мету інвестиційної політики й окреслення кола головних завдань інвестиційної політики України. Інвестиційна політика держави – це комплекс заходів, що забезпечують формування сприятливого національного інвестиційного клімату і підприємницького середовища в країні, які спрямовані на досягнення таких цілей:

- отримання максимально високого ефекту від вкладення державою ресурсів у будь-якій формі;
- створення умов пріоритету розвитку галузей і сфер господарського комплексу, що забезпечують рівноправну, конкурентну основу для співробітництва на світових інвестиційних ринках;
- створення умов збалансованого розвитку регіонів і галузевих господарських комплексів та збереження балансу інтересів усіх соціальних та суспільних груп у країні [8, с. 152].

Інвестиційна політика має здійснюватися цілеспрямовано та послідовно відповідно до мети і завдань економічної політики з урахуванням реальної ситуації, яка склалася в українській економіці сьогодні.

Інвестиційна політика держави (регіону, галузі) повинна бути спрямована на створення сприятливих умов здійснення інвестиційної діяльності для досягнення цілей соціально-економічного розвитку держави (регіону, галузі). Формування і реалізація інвестиційної політики на різних рівнях ієрархії є комплексом регулятивних, організаційних і методологічних заходів, здійснюваних на основі цілеспрямованих і погоджених дій державного управління [9, с. 78].

Розробка інвестиційної політики повинна починатися з визначення концептуальних основ розвитку суспільства і держави, встановлення її ролі в суспільному відтворювальному процесі на відповідному часовому етапі. Потім формулюються мета і завдання інвестиційної політики, які відповідають основним напрямкам соціально-економічного розвитку країни й використанню інвестиційних ресурсів в інтересах громадян та суспільства [10, с. 21].

Основною метою державної інвестиційної політики повинно бути встановлення оптимальних параметрів інвестиційного процесу для досягнення його максимальної ефективності, прозорості та можливості управління на всіх рівнях господарювання, досягнення динамічної макроекономічної рівноваги.

Зміст інвестиційної політики багатогранний і охоплює не тільки послідовність етапів її розробки, але й детальну розробку її функціонального і тимчасового аспекту. Будучи частиною фінансової політики держави, інвестиційна політика також є засобом здійснення економічної й соціальної політики. Державна інвестиційна політика реалізується у двох основних формах, а саме прямому й непрямому регулюванні інвестиційної діяльності. Державне регулювання розвитку виробництва й соціальної сфери, що реалізується через фінансування капітальних витрат бюджетом, розглядається і як інвестиційна діяльність держави, що забезпечує поступовий розвиток. Завданням будь-якої держави є розвиток інвестиційної та інноваційної діяльності, що забезпечує зростання промислового виробництва, яке перетворює державу із сировинного придатка світової економіки в країну з конкурентоспроможним експортом [11, с. 54].

Розроблена і прийнята інвестиційна політика має бути виконана з урахуванням чіткого механізму її реалізації, що включає такі складники:

- вибір надійних джерел і методів фінансування інвестицій;
- визначення термінів і вибір органів, відповідальних за реалізацію інвестиційної політики;
- створення необхідної нормативно-правової бази для функціонування ринку інвестицій;
- створення сприятливих умов для залучення інвестицій [1, с. 123].

Інвестиційна політика держави та її основна складова – правова інвестиційна політика держави як системна цілеспрямована діяльність її органів, звісно, має свій внутрішній механізм. На думку В.І. Кухаря, необхідно виділити такі його елементи:

1) мета правової інвестиційної політики – це реалізація стратегічного плану економічного й соціального розвитку країни, поживлення інвестиційної діяльності, спрямованої на покращення сучасної економіки і підвищення ефективності виробництва. Визначення мети правової інвестиційної політики у такий спосіб відповідає змісту закріпленого у п. 1 ст. 5 ГК України поняття правового господарського порядку, в межах якого суб'єкти господарювання та інші учасники відносин у сфері господарювання здійснюють свою діяльність;

2) завдання правової інвестиційної політики держави на визначений термін. Цим елементом має конкретизуватися спрямування інвестиційного правопорядку на досягнення якісних змін у структурі економічних відносин. Завданнями правової інвестиційної політики мають бути визнані такі:

- активізація інвестиційних процесів у певних секторах економіки;
- забезпечення притоку інвестицій у пріоритетні галузі, види виробництва і навіть окремі підприємства, що мають статус стратегічних для національної економіки;
- забезпечення якості інвестицій залежно від потреб розвитку національної економіки;
- підтримання та стимулювання інноваційного інвестування, предметом якого є об'єкти промислової власності, технології, інноваційні продукти тощо;

3) об'єкти правової інвестиційної політики. Об'єктами такої політики мають бути елементи інвестиційного ринку. Слід виділити в складі інвестиційного ринку як систематичного явища у сфері економічних відносин два типи об'єктів:

- інвестиційний потенціал, інвестиційна пропозиція, інвестиційна інфраструктура, інвестиційний товар та інвестиційний попит. Звісно, кожний з названих елементів має своїх носіїв, якими є громадяни та їх заощадження, юридичні особи та їх нерозподілений прибуток, іноземні інвестори, фінансові установи, суб'єкти господарювання, що прагнуть розширеного відтворення економічної діяльності;

- динаміка та якість системно-структурної взаємодії елементів інвестиційного ринку, що повинні забезпечити кінцеву ефективність його функціонування. Адже фактично мінімізація трансакційних та трансформаційних витрат забезпечує максимальну ефективність взаємодії контрагентів ринкової системи.

Отже, інвестиційна політика має визначати, з одного боку, правовий статус та вимоги до діяльності самих учасників інвестиційних відносин, тобто їх організаційно-правові форми, функціональне призначення та особливі умови діяльності, а з іншого – також і особливості правового режиму їх взаємодії між собою, що забезпечує виконання інвестиційною системою країни свого призначення. Саме тому на рівні законодавчого регулювання мають бути визначені типи та види інвестиційних відносин, основні їх учасники та організаційно-правові вимоги до них, а також закріплені відповідні правові режими їх реалізації;

4) принципові умови – це застереження щодо здійснення інвестиційної політики. Інвестиційна політика, як і економічна політика в цілому, ґрунтується на таких основних універсальних конституційно-правових цінностях, як державний суверенітет, правова та соціальна спрямованість діяльності держави, гарантування економічних прав та свобод громадян України тощо.

До умов-чинників мають бути віднесені такі: інвестиційна безпека національної економіки, контроль за належністю іноземним інвесторам певних секторів економіки, ресурс державного регулювання інвестиційних відносин, механізм координації заходів інвестиційної, інноваційної, зовнішньоекономічної, податкової, бюджетної, структурно-галузевої політики. Таким чином, інвестиційна політика держави здійснюється за умови існування встановлених економіко-правових імперативів щодо її реалізації;

5) визначення основних господарсько-правових засобів реалізації державної інвестиційної політики. Необхідно керуватись тим, що господарсько-правові засоби реалізації державної інвестиційної політики можуть бути приватноправового та публічно-правового контексту. До господарсько-правових засобів приватноправового контексту нами насамперед відносяться встановлені законодавцем правові особливості створення та організаційно-правові форми спеціальних суб'єктів господарювання. Такими, наприклад, є вимоги для фінансових установ – суб'єктів ринку фінансових послуг. До цієї ж категорії слід відносити законодавче закріплення різних типів та видів господарсько-правових договорів, що опосередковують динаміку національного інвестиційного ринку, оформлюють ринковий обіг інвестиційних ресурсів [1, с. 64–67].

На думку В.І. Кухаря, господарсько-правові засоби публічно-правового контексту пов'язані з компетенцією органів держави у сфері державного регулювання економічних відносин, регулювання поведінки економічних суб'єктів на відповідних ринках товарів та послуг. Слід зазначити, що системне викладення таких засобів міститься у ст. 12 ГК України, а особливості їх застосування детально врегульовано у ст.ст. 13–17 ГК. Важливо звернути увагу на те, що у п. 2 ст. 12 ГК України визначено тільки основні засоби регулюючого впливу, водночас п. 3 цієї ж статті вказує, що умови, обсяги, сфери та порядок застосування окремих видів засобів державного регулювання господарської діяльності визначаються не лише нормами Господарського Кодексу України, але й іншими законодавчими актами, а також програмами економічного і соціального розвитку [1, с. 68].

У п. 4 ст. 9 ГК України зафіксовано, що правове закріплення економічної політики здійснюється шляхом визначення її засад у прогнозах і програмах економічного і соціального розвитку України та окремих її регіонів, програмах діяльності Кабінету Міністрів України, цільових програмах економічного розвитку тощо [2].

У сучасних умовах перед державною інвестиційною політикою України постає низка завдань:

1) гнучке поєднання державних інструментів регулювання інвестиційної діяльності з ринковими механізмами саморегуляції;

2) активізація інвестиційного процесу за умов посткризового розвитку економіки, коли значно скоротилися обсяги інвестування, а промисловість країни потребує технологічного оновлення;

3) розробка адаптивних механізмів інвестиційного процесу з метою підвищення його стійкості до негативних наслідків світової економічної кризи;

4) розробка та розвиток ефективних взаємозв'язків між всіма учасниками інвестиційного процесу (державою, регіонами та бізнесом), що значно підвищить стійкість, керованість та результативність інвестиційного процесу;

5) забезпечення інноваційної спрямованості інвестиційного процесу;

6) створення сприятливого інвестиційного клімату в Україні для залучення інвестицій, зокрема приватних, власних коштів підприємств, інвестиційних фондів, іноземних інвестицій [5].

Інвестиційна політика держави є окремою обов'язковою складовою частиною її економічної політики і системною та цілеспрямованою діяльністю визначених державних органів зі створення та реалізації спеціального алгоритму заходів. З метою активізації або гальмування параметрів функціонування інвестиційного ринку або окремих його сегментів та за допомогою формування відповідного за змістом нормативно-правового забезпечення інвестиційних відносин виконується застосування необхідних засобів державного їх регулювання та прямої участі держави як суб'єкта зазначених відносин, що базуються на закріпленій у державній програмі інвестиційного розвитку узгодженій моделі такого ринку [1, с. 171–172].

На жаль, чіткої державної програми інвестиційного розвитку країни, яка б містила правові та організаційні заходи держави стосовно інвестиційного ринку з метою досягнення бажаних параметрів його функціонування та визначення кола державних органів, які зобов'язані ці заходи здійснювати, нести юридичну відповідальність за їх результативність та бути обов'язковими для країни, узгодженими з суміжними програмними документами держави, на даний момент не розроблено. Опосередковано згадано про розвиток інвестиційної діяльності в

Указі Президента України «Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» в контексті дерегуляції та розвитку підприємництва та захисту інвестицій [12], а також у постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року» в контексті напрямку розвитку інвестиційної інфраструктури [13].

Висновки. Таким чином, державну інвестиційну політику ми розуміємо як комплекс послідовних економічних, організаційних та правових заходів держави з метою встановлення оптимальних параметрів інвестиційного процесу та досягнення його максимальної ефективності, необхідної для успішної реалізації економічної, науково-технічної та соціальної програми розвитку держави. Склад та характер цих заходів буде залежати від моделі економіки, розвитку ринкового середовища та визначеного кола завдань, розв'язання яких вимагає конкретна економічна ситуація.

Отже, слід зазначити, що держава визначає напрямки господарсько-правового забезпечення інвестиційної діяльності, але політика державної влади в цій галузі проводиться недостатньо інтенсивно, зокрема в напрямку розроблення та впровадження в дію державних програм інвестиційного розвитку країни. Необхідно, щоб механізми державного стимулювання інвестиційної активності почали відігравати важливішу роль для соціально-економічного розвитку галузей, регіонів та держави в цілому, ніж механізми концентрації у державному бюджеті ресурсів для подальшого їх перерозподілу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кухар В.І. Господарсько-правове забезпечення державної інвестиційної політики в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04. Харків, 2008. 200 с.
2. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV. Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 18. Ст. 144.
3. Економічний словник-довідник / за ред. С.В. Мочерного. Київ: Феміна, 1995. 368с.
4. Завгородній А.Г., Вознюк Г.Л., Партин Г.О. Інвестиційний словник: навч. посібник. Львів: Бескид Біт, 2005. 512с.
5. Іванова М.О. Інвестиційна політика України в посткризовий період розвитку економіки. Інноваційна економіка. 2012. № 8 (34). С. 70–72.
6. Дідківська Л.І. Державне регулювання економіки: навч. посібник. 5-те вид., стереотип. Київ: Знання, 2006. 213 с.
7. Д'яконова І.І. Теоретичні та економічні основи інвестиційної діяльності. Суми: Слобожанщина, 1998. 68 с.
8. Борщ Л.М. Інвестування: теорія та практика: навч. посібник. 2-е вид., перероб. і доп. Київ: Знання, 2007. 685 с.
9. Карамзіна Н.В. Розвиток державної інвестиційної політики в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 25.00.02. Київ, 2009. 203 с.
10. Данілов О.Д., Івашина Г.М., Чумаченко О.Г. Інвестування: навч. посіб. Ірпінь, 2001. 377 с.
11. Щербина В.С., Пронська Г.В., Вінник О.М., Белянkevич О.А., Повар П.О. Господарське право: практикум. Київ: Юрінком Інтер, 2006. 319 с.
12. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» Указ Президента України від 12.01.2015 № 5/2015. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.
13. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року: постанова Кабінету Міністрів України від 06.08.2014 № 385. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-%D0%BF>.